

This is an electronic reprint of the original article. This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Modern utbildning med långa anor

Lundberg, Cecilia

Published in:
Skärgård

Published: 01/01/2020

Document Version
Accepted author manuscript

Document License
Publisher rights policy

[Link to publication](#)

Please cite the original version:

Lundberg, C. (2020). Modern utbildning med långa anor: Högskolan på Åland utbildar sjöbefäl. *Skärgård*, (2), 62-65. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202201148258>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Modern utbildning med långa anor – Högskolan på Åland utbildar sjöbefäl

Text: Cecilia Lundberg

En bra befälhavare har kunskap och erfarenhet samt förmåga att leda och kommunicera. För att kunna fatta goda och riktiga beslut kan det vara riskabelt att mönstra upp till kapten alltför snabbt. Ibland måste befälhavaren fatta snabba beslut. Att inte lyssna in sin besättning är att negligera viktiga resurser omkring sig. Skärgård har kollat upp sjökaptensutbildningen på Högskolan på Åland.

Navigationsskolan är ett av landmärkena i västra hamnen i Mariehamn. Ett stenkast från Pommern, Ålands segelsällskaps paviljong och terminalerna för passagerarfärjor har byggnaden med sin karakteristiska fartygsradare på taket tronat ut över hamnen sedan slutet av 1930-talet. Fram till 1944 hette skolan Högre navigationsskolan i Mariehamn. Därefter gick den under benämningen Ålands sjöfartsläroverk i 58 år innan utbildningen 2003 blev en del av Högskolan på Åland.

Navigationens utbildning har långa anor på öriket Åland. I mitten av 1800-talet påbörjades en verksamhet på folkhögskolenivå, för att 1868 bli en statlig navigationsskola i Mariehamn. Först för skeppare på sjöfart inom Östersjön och Nordsjön, senare med fullvärdig sjökaptensutbildning. Maskinteknisk utbildning infördes i mitten av 1930-talet.

I dag ansvarar sex ordinarie lärare för utbildningen med hjälp av en handfull timlärare och externa experter, som kallas in vid behov. **Bengt Malmberg** är programansvarig med titeln överlärare och har hört till lärarlaget sedan 2001. Navigation och manövrering är Malmbergs specialgebit, men han undervisar också krishantering, arbetsrätt och ledarskap. De övriga lärarna är specialiserade på lastning och lossning, fartygssimulering och traditionellt sjömanskap med knopar och knutar. Därtill finns det språklärare och undervisning i matematik och fysik.

- Sjöfartsutbildningen är inne i ett paradigmskifte, berättar Malmberg. Vi går alltmer mot elektroniska sjökort och satellitnavigering. Samtidigt kvarstår grundläggande navigation som bäst utförs med transportörer, passare och traditionella sjökort som en viktig del av vår utbildning.

Sjöfartsutbildningen i Mariehamn kan stoltsera med ett eget skolfartyg, något som inte är alla sjöfartsprogram förunnade. Fartyget har en bruttodräktighet på 500 ton, vilket är rätt stort. M/S Michael Sars har ett förflutet som norskt forskningsfartyg och är i flitig användning. Skolfartyget används också av Ålands yrkesgymnasium och hyrs även ut till utomstående sjöfartsutbildningar.

En person som avlagt sjökaptensexamen har rätt att tjänstgöra som befälhavare på vilket fartyg och hav som helst. Det internationella sjöfartsorganet IMO:s konvention angående standard för utbildning, certifiering och vakthållning ombord (STCW) reglerar behörigheten för sjökaptener i kombination med nationella bestämmelser.

I Finland är det möjligt att studera till sjökaptener på svenska i Åbo och Mariehamn, på finska i Raumo och Kotka. I Sverige finns det för närvarande utbildningar i Göteborg och Kalmar.

- Bakom titeln sjökaptens står intensiva studier under fyra och ett halvt år, eller mer exakt 270 studiepoäng. Detta motsvarar en kandidatexamen och är vad vi, vid Högskolan på Åland, kan erbjuda, berättar Malmberg.

Av utbildningens 270 poäng består 40 procent av praktik utspridda på flera perioder. Sammanlagt uppgår praktiken till ett år, eller 360 dagar. De första 60 dagarna ger behörighet som vaktman på däck. Därefter arbetar de studerande sig uppåt genom en kombination av praktiska och teoretiska studier till vakthavande styrman, överstyrman och så småningom befälhavare.

Förutom de kurser som direkt förknippas med sjöfartsliv, det vill säga navigation, säkerhet, transportteknik och sjömanskap, bör de studerande också få insikter inom ekonomi, juridik, ledarskap, matematik och fysik. Till de valbara studierna hör språk och andra relevanta kurser som den öppna högskolan på Åland erbjuder. Givetvis ingår också ett examensarbete.

Sen ungefär tre år tillbaka befinner sig rekryteringen av studerande inne i en svacka. Bengt Malmberg kan inte riktigt förklara läget på annat sätt än att branschen fluktuerar i cykler på ungefär åtta år. När det går bra i sjöfartsbranschen ekonomiskt, är det svårt att rekrytera studerande och tvärtom.

Goda år har skolan kapacitet att ta emot 24 nya studerande årligen. För närvarande finns det bara mellan fyra och tio studerande per årskurs. I dagsläget kommer över hälften av de studerande västerifrån, från Sverige. Utbildningen på Åland har dels ett gott rykte, dels finns det för närvarande endast två svenska högskolor med motsvarande utbildningar. Resten av de studerande är jämnt fördelade mellan olika hemorter runt om i Svenskfinland. Anmärkningsvärt är att ingen ålänning inledde sjökaptensstudier i Mariehamn senaste år.

På Åland är det möjligt att redan inom andra stadiets utbildning välja en yrkesinriktad examen inom Ålands yrkesgymnasium. Där erbjuds linjer för fartygselektriker, vakthavande styrmän och maskinmästare.

Krisen i studerandeunderlaget har fått utbildningslinjen att fundera en del kring frågor och kanaler kring nyrekrytering.

- Under goda år är det lätt hänt att man blir både lat och bekväm, vilket straffar sig i längden. Nu måste vi igen ta tag i rekrytering och aktivera oss med skolbesök, studiemässor och synlighet på sociala medier, säger Malmberg.

Könsfördelningen hos de studerande är en annan fråga som man gärna skulle vilja se en ändring i. Hur man än försökt, är det onekligen en bransch som fortfarande attraherar mest manliga sökande.

- Det är i regel bara en eller två kvinnor som årligen inleder sjökaptensstudier, vilket är synd, fortsätter Malmberg.

Positivt är i alla fall att utexamineringsgraden är hög och få avbryter sina studier halvvägs.

Studieprogrammet är intensivt, även om de teoretiska studierna varvas med perioder av praktik. De många och relativt långa praktikperioderna bidrar till att endast ett fåtal väljer utbytesstudier utomlands. Att finna exotiska praktikdestinationer kan istället vara lockande.

- Många väljer att praktisera på kryssningsfartyg i Sydostasien. Under senare tid har flera valt att jobba på ett mindre expeditonsfartyg i områdena kring Svalbard. I vår bransch är detta kanske ännu mer speciellt, funderar Malmberg.

Det är enkelt att hitta praktikplatser i dagens läge. Systemet är centralordnat på nationell nivå och går under namnet Sjöfartens praktikvarn. Praktikvarnen erbjuder platser på fartyg inom den finländska handelsflottan. Det är också välkommet att själv aktivt söka praktik på ett fartyg under utländsk flagg.

Det är inte ovanligt att praktikplatsen med tiden förvandlas till en arbetsplats för den som sköter sig bra. Många fastnar också lätt på ett rederi eller fartyg. Detta är fullt möjligt, samtidigt som lärarna gärna uppmuntrar de studerande att passa på och testa på olika fartyg och typer av arbete.

För utexaminerade sjökaptener ordnar Högskolan på Åland inga regelrätta fortbildningskurser. Däremot arrangeras fortlöpande behörighetskurser som utexaminerade måste avlägga med fem års mellanrum. Hit hör exempelvis kurser i brandsläckning och livbåtscertifikat.

Vid Aboa Mare/yrkeshögskolan Novia i Åbo och vid Sjöbefälsskolan vid Chalmers tekniska högskola i Göteborg går det att läsa vidare på magisternivå, vilket inte är möjligt på Åland. Ett alternativ som ganska få utexaminerade från Mariehamn väljer. Däremot är det flera som valt att kombinera sjökaptensstudierna med en examen i företagsekonomi. En studieinriktning som också erbjuds inom Högskolan på Åland.

Själv hör Bengt Malmberg också till de sjökaptener som är utexaminerade från Ålands Sjöfartsläroverk. Han hann tjänstgöra ute till sjöss i över tio år, både som styrman och befäl, innan han valde att gå i land och sadla om till lärarbanan. Under de första åren som lärare passade han på att hoppa in några veckor varje sommar som vikarierande kapten. Nuförtiden undervisar han blivande skärgårds-, kust- och högsjöskeppare på medborgarinstitutet vid sidan om det dagliga arbetet.

På den aktuella frågan om fritidsbåtägare borde avlägga speciella sjökörkort känner sig Malmberg lite kluven. Som lärare i navigation känner han ansvaret att lära ut sjömanskap och sjövätt. Som skärgårdsbo är han väl förtrogen med den frihet det skänker att röra sig ute på sjön. Oförankomligt kräver speciellt stora båtar och rejäla motorer kunskap och förstånd.

Har Bengt någon favoritfyr? Detta nummer handlar ju trots allt om fyrar och navigering.

- Om jag bortser från namnet på Bengtskär, är det nog Marhällan som ligger mig närmast hjärtat. Den ser jag då jag beger mig ut till havs, men också då jag återvänder hem igen.

ARTIKELFÖRFATTAREN

CECILIA LUNDBERG är doktor i marinbiologi och jobbar vid Centret för livslångt lärande vid Åbo Akademi, bland annat som redaktör för Tidskriften Skärgård. Hennes svärfar är pensionerad sjökaptener från Ålands sjöfartsläroverk.

(Inget författarporträtt behövs, då detta är artikel nr 2)

Bildtexter:

1.

Bengt Malmberg är programansvarig för sjökaptensutbildningen på Högskolan på Åland. Han har ett förflutet som styrman och befälhavare på M/S Amorella. Foto: privat.

2.

Navigationsskolan i Mariehamn är i dag en del av Högskolan på Åland. Skolbyggnaden är ett landmärke i västra hamnen. Foto: Wikipedia.